

Wiktor Czernianin

Inštitut za psihologijo

Fakulteta za zgodovinske in pedagoške vede

Univerza v Vroclavu

Poljska

Vloga knjižnic v biblioterapevtski dejavnosti na Poljskem

GLAVNA TEMATIKA:

Seznanitev slovenskega bralca z v Poljski funkcionirajočim modelom širjenja biblioterapije v nekaterih tipih knjižnic.

Kot vemo, je glavno družbeno poslanstvo knjižnic širjenje knjige med ljudmi in razvoj bralne kulture, prek tega pa sooblikovanje človeka in družbe skladno s potrebami časa. In tako knjižnice s svojimi glavnimi področji nalog zajemajo tudi čitalništvo bolnih, povezano z biblioterapevtsko dejavnostjo. Knjiga pomaga bolnemu človeku razumeti samega sebe in soljudi, knjiga mu je zelo potrebna, kajti njegova terapija pogosto poteka v kontaktu z njo. Branje ustrezne literature mu pomaga ustvariti potrebno distanco do lastne nesreče, bolezni ali invalidnosti. Bolni se zaveda svoje osamljenosti, želi si stikov z drugimi ljudmi vsaj preko umetnosti – in ravno realizacija te potrebe bi mu morala omogočati knjižnica. Zato pritrjujemo mnenju, da lahko knjižnica predstavlja terapevtsko delavnico, še zlasti kadar je namenjena posebnim kategorijam bralcev. V takih primerih gre za knjižnice posebnega tipa, npr. *bolnišnična* (zdraviliška, knjižnica doma za starejše), *knjižnica zavoda za prestajanje zapornih kazni, šolska*, in taka je lahko celo *javna knjižnica* – pod pogojem, da se jo namenja tudi srečanjem s posebnimi uporabniki.

Pomembno vlogo v biblioterapevtski dejavnosti, zlasti v rehabilitaciji invalidnih oseb, odigravajo **javne knjižnice**, ki omogočajo udeležbo ljudi na srečanjih in pri skupnih bralnih aktivnostih. Zahvaljujoč tem aktivnostim ti ljudje ne čutijo tako zelo svoje „drugačnosti“, ne čutijo se

izločene iz okolja. Javne knjižnice skušajo biti na vsestranski način in pravilno na voljo ljudem, ki jih je usoda pahnila v težak položaj in se na knjižnico obrnejo sami, gre do pa knjižnice tudi same ljudem nasproti z lastno ponudbo. Ne le tako, da zagotavljajo pogoje in organizirajo srečanja s posebnimi uporabniki v svojih prostorih. Kot to omogočajo pravni predpisi, ustanavljajo podružnice in knjižnične punkte v domovih za starejše, v bolnišnicah, zdraviliščih, zavodih za prestajanje zapornih kazni, ki nimajo lastnih knjižnic. Organizirajo tudi inštruktažo in metodološko pomoč knjižnicam, ki delujejo v teh ustanovah.¹

V javnih knjižnicah se poseben poudarek daje na dejavnost, usmerjeno na potrebe otrok z motnjami v razvoju (zlasti tistih, bivajočih v posebnih šolah), dislektičnih oseb in starejših oseb z gibalnimi težavami, potrebe slepih in slabovidnih, pa tudi gluhih in gluhonemih. Seveda se področja in oblike dela v posameznih enotah razlikujejo. V manjših knjižnicah je le-to omejeno na izposojajo knjig, medtem ko večje knjižnice lokalnih skupnosti organizirajo in izvajajo redne kulturno-prosvetne aktivnosti za nepolnosposobne bralce.²

Zelo oživljeno dejavnost, usmerjeno k nepolnosposobnim uporabnikom, opravljajo zlasti tiste knjižnice, pri katerih obstajajo Centri za bralno kulturo bolnih in nepolnosposobnih; taki centri delujejo npr. v Elblągu, Gdansk in Torunju. Drugačen primer pa je Javna knjižnica v Ostrołęki, ki ima organiziran Oddelek za slepe in nepolnosposobne bralce. V tej knjižnici pomeni veliko pozitivno novost za te uporabnike to, da lahko le-ti izbirajo med „govorečimi” knjigami z uporabo kataloga le-teh, vnesenega v računalnik, ki je opremljen z zvočno kartico.

Številne javne knjižnice navezujejo sodelovanje z različnimi organizacijami in društvi, ki povezujejo nepolnosposobne, bolne ali odvisnike, ali delujejo v njihovo korist, kot npr. Društvo za boj proti invalidnosti, Klub AA, Poljska zveza slepih, Društvo prijateljev otrok s posebnimi potrebami itd. Sodelovanje javnih knjižnic s specializiranimi organizacijami pomaga knjižnicam prihajati v stik z ljudmi, potrebnimi podpore in pomoči, ter učinkoviteje realizirati program terapevtskega vplivanja s knjigo. Vredno je opomniti, da imajo aktivnosti knjižnic, organizirane za bralce, ki se jim namenja posebna skrb, pravne podlage v dokumentu z naslovom *Vladni program v korist nepolnosposobnih oseb ter njihove družbene integracije*. Najbolj razširjene aktivnosti biblioterapevtskega značaja, ki se izvajajo v javnih knjižnicah, so literarne prireditve, gledališka srečanja, inscenizacije pravljic, predvajanje filmov ter skupno koledovanje. Z mislijo na slepe se organizirajo tekmovanja branja besedil v Braillovi pisavi. Delavci javnih knjižnic tudi organizirajo skupne obiske kin, gledališč ali muzejev. V mnogih enotah knjižnična oskrba zajema tudi otroke iz posebnih šol, otroke vključene v terapevtsko otroško varstvo, tiste iz socialno šibkejših družin, s problemom brezposelnosti ali drugačno vrsto prizadetosti. V knjižnicah se zanje ustvarjajo pogoji za mirno šolsko delo in igro. Knjižnični delavci pomagajo premagovati težave otrok pri učenju z organiziranjem glasnega branja, pisanja ter obnavljanja šolske snovi. Za

¹ Elżbieta B. Zybert, *Dejavnost javnih knjižnic v korist posebnih kategorij uporabnikov, v: Otroki z razvojno motnjo v knjižnici*, Varšava 1996, s. 42.

² Prav tam, s. 44.

odrasle uporabnike izvajajo knjižnice glasno branje člankov, to tudi snemajo na kasete, ki so potem dostopne, npr. v govorjeni obliki se izdajajo članki objavljeni v dnevniku „Gazeta Wyborcza”.

V javnih knjižnicah se organizirajo tudi srečanja s ciljem približati širši družbeni javnosti problematiko povezano z invalidnimi in nepolnosposobnimi ljudmi ter olajševanjem njihove integracije z okoljem. Izraz tega je bilo med drugim organiziranje integracijske Študijske delavnice na temo umetniške animacije v Javni mestni knjižnici v Bochni, v okviru katere so se otroci z motnjami v duševnem razvoju srečali z zdravimi, da bi skupaj poslušali glasbo, se pozabavali ob risanju ali si skupaj ogledali gledališke nastope. V prostorih in objektih knjižnic se tudi organizirajo tekmovanja in razstave slikarskih in drugih umetniških stvaritev ustvarjalcev iz vrst nepolnosposobnih.

Javne knjižnice so tudi prizorišče rednih srečanj zdravstvenih delavcev s starši otrok s posebnimi potrebami. Poleg tega knjižničarji tudi pripravljajo za take starše predstavitev knjig in razstav posvečenih nepolnosposobnosti, primer – *Oblikovanje pri starših ustreznega odnosa do otrok s posebnimi potrebami*. V take dejavnosti knjižnic se včasih neposredno vključujejo starši otrok s posebnimi potrebami, ki v tem vidijo možnost zagotavljanja dodatne podpore razvoju lastnega (in ne le lastnega) otroka. Tako situacijo smo imeli npr. v mestecu Kamionka (vojevodstvo Lubelskie), kjer so starši otrok s posebnimi potrebami prevzeli odgovornost za vodenje knjižničnega punkta. Angažirani v posojajo knjig so zagotavljali svojim otrokom stike z njihovimi vrstniki in okoljem.³ Vendar pa prihaja tudi do tega, da navkljub prizadevanjem knjižničarjev skrbniki otrok s posebnimi potrebami ne pokažejo navdušenja nad navezavo sodelovanja s knjižnico.

Najpomembnejše je to, da javne knjižnice s popularizacijo bralnih navad ljudi s posebnimi potrebami kažejo na možnost učinkovite realizacije biblioterapije kot sestavine vsakodnevnih knjižničnih dejavnosti.

Biblioterapevtska dejavnost se lahko izvaja v okviru izobraževalno-vzgojne funkcije **šolske knjižnice**. Izvajanje biblioterapije s strani knjižničarjev-učiteljev ali učiteljev-vzgojiteljev je v pozitivni relaciji z vrsto dejavnikov. Najprej je to relativna enostavnost njenega izvajanja, drugič, nizki stroški (cene knjig), tretjič potencialno velike možnosti nudenja pomoči učencem, potrebnim psihološke podpore.

Terapevtski vidik je seveda nedvomno prisoten, npr. kot pomoč v oblikovanju prepričanja pri učencih-uporabnikih knjižnice, da je možno v literaturi in drugih knjižničnih gradivih najti osebnostne vzorce, gradivo za razmislek o sebi in okolju, oziroma prepričanja o koristnih vplivih literature na njihov lastni razvoj. Dejavnost biblioterapevtskega značaja je prisotna v dopolnilnih dejavnostih, namenjenih pedagoškemu delu z bralci-učenci.⁴ Take dejavnosti lahko potekajo v oblikah, zblizanih do biblioterapevtskih metod in tehnik, kajti v okviru le-teh razlikujemo naslednje vrste: 1) temelječe na živi besedi: glasno branje in pripovedovanje vsebine knjige, časopisnih člankov, pregledi knjig, tiska, diskusije, itd., 2) male vrste gledališč – inscenizacije,

³ Prav tam, s. 46.

⁴ Emilia Białkowska, *Šolska knjižnica. Vodič za knjižničarja*. Varšava 1977, s. 312.

3) bralna tekmovanja, 4) video projekcije, 5) prireditve, ki združujejo različne oblike: literarni večeri, bralne konference in druge.⁵

Vloga šolske knjižnice na predmetnem področju je tudi prepričati učitelje o možnostih izvajanja biblioterapije s strani njih samih. Lahko pomaga tudi pri njihovem poklicnem izpopolnjevanju in delu v interakciji z učitelji in vzgojitelji, šolskimi psihologi in pedagogi, ne le pri prepoznavanju sposobnosti, interesov in težav učencev, pač pa lahko odigra tudi pozitivno vlogo pri oblikovanju zaupanja pri vsakemu v to, da šola razpolaga z ljudmi in načini, ki lahko pomagajo rešiti težke probleme.

Razmislimo zdaj o vlogi **knjižnic zavodov za prestajanje kazni** v biblioterapevtski dejavnosti usmerjeni na obsojence. Politika upravljanja kazenskih zavodov uvršča knjige med najpomembnejša sredstva vzgojnega učinkovanja. Korektivni programi in plani branja, ki se izvajajo s pomočjo knjižnic, vsebuje veliko elementov vzgojno-humanistične biblioterapije, njihov namen je tudi ta, da učinkujejo proti mišljenjski in umski stagnaciji obsojencev, da jih ozaveščajo, prispevajo k spremembi njihove miselnosti in izpolnjujejo njihov prosti čas.

Pri izbiranju literature se posebno pozornost namenja delom, izpostavljajočim vzorce junakov, ki predstavljajo ustrezne moralne, estetske, patriotske vrednote, ter družbeno angažiranost. V te knjižne zbirke se ne vključuje trilerjev in kriminalk. Močan poudarek je na popularno-znanstveni in družbeno-politični literaturi.

Eden ključnih dejavnikov pri korektivnem vplivanju vzgojne biblioterapije zadeva ustrezno pripravljenost osebja knjižnice kazenskega zavoda, katerega kvalifikacije in zavzetost se bistveno odrazijo na učinkih korektivnih dejavnosti. Knjižničarji, zaposleni v kazenskih zavodih, morajo verjeti v to, da se prestopnika lahko spremeni, kar pa je možno le ob pogoju upoštevanja individualnosti vsakega posameznega obsojenca v biblioterapevtskem in resocializacijskem procesu. Kajti le knjižničar, ki ga bolj ga ne uporabnik knjige kot knjiga sama, ki zna sprejemati ljudi take kot so, jih spodbujati k ustreznim izbiram in k diskusiji, je knjižničar-biblioterapevt, ki je v stanju doseči bistvene resocializacijske učinke.⁶ Vloga knjižničarja v kazenskem zavodu je ogromna, prvič zato, ker je kot kulturno-prosvetni delavec v stanju lažje navezati stik z obsojencem in tako vplivati na njegovo potekajočo preobrazbo. Kot drugo pa je pomembno to, da bi bilo njegovo poznavanje knjig jamstvo kar najboljšega izkoristka količinsko omejenih knjižnih zbirk.⁷

Odnos vodstev kazenskih zavodov do dejavnosti knjižnic za zapornike se razlikuje od zavoda do zavoda. V nekaterih so knjižnice vključene v celotno izvajanih vzgojnih dejavnosti, v drugih pa se njihova vloga omejuje edinole na izposojno obsojencem knjig in revij.

V primeru **knjižnic v bolnišnicah**, sanatorijih, enotah socialnega skrbstva – morajo biti njihove knjižne zbirke zaradi včasih dolgotrajnejšega bivanja bolnikov oziroma oskrbovancev v njih, zelo raznolike, saj to odloča o njihovi vrednosti. Odgovarjati morajo pričakovanjem pacientov, istočasno pa tudi ustrezati plansko izvajani terapiji.⁸

⁵ Prav tam.

⁶ Elżbieta B. Zybent, *Knjižnice v kazenskih zavodih. Oris problematike*, Varšava 1991, s. 25.

⁷ Prav tam.

⁸ Irena Borecka, *Biblioterapija – nova šansa knjige*, Olsztyn 1992, s. 55.

Bivanje v zdravstveni ustanovi ne pomeni nujno prekinitve z ustaljenimi življenjskimi navadami, v zvezi s tem bi knjižnica morala ustvarjati pogoje nadaljnega sodelovanja oskrbovancev v kulturi. Locirana naj bo tako, da bodo imeli pacienti do nje lahek dostop, knjižnični prostori naj bodo prostorni, da ne bodo ovira gibanju oseb na vozičkih ali z drugimi pripomočki v podporo njihovi mobilnosti, morajo aktivizacijsko delovati na paciente. Za imobilne paciente, ki tekom določenega časa niso v stanju priti v knjižnico niti sami, niti s pomočjo osebja, je nujno pripravljati podizbore knjig iz razpoložljivih zbirk, ki se jih dovaža ali prinaša neposredno v bolnišnične sobe, k posteljam takih pacientov.

Rešitev za dejavnost bolnih bralcev predstavlja ravno knjižnica, ki se jo obravnava kot terapevtsko delavnico, v okviru katere se pacienti lahko udeležujejo recitacijskih aktivnosti, večerov glasnega branja ali literarnih razprav, srečanj z zanimivimi ljudmi, ki se jih povabi v knjižnico. Pravilno izvajana oskrba bolnih in ljudi s posebnimi potrebami s čtivom je pomemben element biblioterapije.

Bistveni element take oskrbe je bolnišnični knjižničar, njegova osebnost, sposobnost poslušati sočloveka, želja pomagati, nenazadnje tudi strokovnost. Z njegove strani ustrezno izbrano čtivo bo zajemalo tudi knjige s področij psihološke, pedagoške, zdravstvene literature, pa tudi odlomke iz del, skrbno pripravljene z mislijo na konkretne bralne potrebe bolnikov.

Knjižne zbirke knjižnic v bolnišničnih, zdraviliških ali enotah socialnega skrbstva običajno niso velike. Ne presegajo vedno 1000 naslovov.⁹ Najpogostejši glavni dejavnik omejevanja velikosti knjižnega fonda teh knjižnic, pa včasih tudi prenehanja njihove dejavnosti, je pomanjkanje denarja. Zaradi tega se tudi vodenje takih knjižnic na Poljskem zelo pogosto pojavlja kot dodatna obveznost upravnega ali srednjega medicinskega osebja: oseb, ki so večinoma neustrezno poklicno pripravljene za te obveznosti, in kar je še slabše, ne razumejo vedno terapevtske funkcije knjig in knjižnic.

Terapevtski proces se začne tedaj, ko knjiga in njeno besedilo začenjata vplivati na življenje bralca. Ravno zahvaljujoč ustreznemu čtivu postanejo problemi razumljivejši, utrujajoče in na trenutke polno trpljenja, postane življenje bolnika lažje sprejemljivo. Predpostavlja se, da ustrezno izbrano čtivo pogloblja in bogati osebnost bolnega, mu omogoča premagovati lastne krize in mu pomaga pri doseganju življenjskih ciljev. Zato predstavlja zelo pomembno sestavino dela bolnišničnega knjižničarja svetovanje, nudedo tekom izposoje. Poleg tega lahko knjižničar organizira, na primer, preglede filmov in gledaliških del v video tehniki. Pacienti vidijo v stikih s knjižničarjem možnost vzdrževanja vezi z zunanjim svetom. Zanje je knjižničar ne le oseba, ki jim dostavlja knjige, pač pa predstavlja tudi povezavo s tem, kar so morali pustiti zunaj bolnišničnih zidov.

Iz zgoraj povedanega sledi, da so naloge bolnišničnih knjižnic specifične in izredno zahtevne, njih izvedba pa je odvisna od izpolnjenosti vrste pogojev. Specifika biblioterapevtskih nalog temelji na nujnosti povezovanja dela v cilju širjenja bralnih

⁹ Elżbieta B. Zybent, *Dejavnost javnih knjižnic v korist posebnih kategorij uporabnikov...*, s. 43.

navad z vrsto prosvetnih aktivnosti za približanje knjige odjemalcem s kompenzacijsko-terapevtskim vplivanjem, s katerim se pacienta dovede v notranje ravnovesje, se mu omogoči vzpostavitev ustreznega odnosa do svoje bolezni in povrnitev veselja do življenja in zadovoljstva.¹⁰

Pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, zajemajo predvsem ustrezne knjižne zbirke ter ustrezno pripravljenost bolnišničnega knjižničarja, pa tudi naklonjeno vzdušje v zdravstveni ustanovi. Kajti, kar je treba poudariti je to, da predmet zdravstveno-terapevtskega učinkovanja v bolnišnici ni le bolni organizem ali posamezni organ pacienta, predmet terapije sta tudi njegova osebnost in zavest.

Pacienti, prebivajoči na zaprtih oddelkih zdravstvenih ustanov, so hvaležni udeleženci različnih oblik in metod biblioterapevtske dejavnosti. Ena najenostavnejših je glasno branje. Pacientom se lahko bere v prostoru knjižnice, v skupni dnevni sobi za bolnike ali v bolnišnični sobi. Veliko ljudi ni v stanju brati zaradi oslABLjenosti vida, splošne oslabeledosti ali nezmožnosti osredotočiti se na vsebino knjige. Vsi ti bolniki pa zelo radi prisluhnejo, kadar nekdo želi in tudi zna dobro prebrati zanimivo literarno besedilo. Možno je brati krajše zgodbe, poezijo ali pa posamezna poglavja daljših povesti. Recitira lahko povabljeni igralec ali član amaterske umetniške skupine. Starejši pacienti radi poslušajo recitacije iz ust otrok. Na zelo dober sprejem med bolniki naletijo ne predolgi literarni dogodki, srečanja s pisatelji, predstavive pesmi, razprave o posameznih knjigah, filmih ali gledaliških delih.

Biblioterapevtska dejavnost razbija monotonost življenja bolnika, pomaga mu pozabiti na mučne probleme, povezane z boleznijo, je vir čustvenega zadovoljstva, ne nazadnje tudi bogati notranje življenje pacienta. Vredno je tudi uvajati metode terapije z glasbo, dobrega sprejema so deležne tudi manjše razstave slik in grafik, organizirane v prostorih knjižnice.

V povzetek je treba poudariti, da je vloga knjižnic v biblioterapevtski dejavnosti zelo pomembna. Ta vloga namreč zajema praktično dejavnost na področju vplivanja s knjigo v različnih družbenih okoljih (odvisno od vrste dane knjižnice), nadalje, vplivanje z ustreznim odnosom knjižničarjev do odjemalcev ter z ustreznim izbiranjem bralnega gradiva, ter tudi posluževanje se metod in oblik dela z različnimi specifičnimi vrstami bralcev, potrebujočih posebno oskrbo ali psihološko podporo.

Na splošno je treba oblikovanje poljskega modela biblioterapije navezovati predvsem na opravljeno pionirsko delo na področju dejavnosti bolnišničnih knjižnic. Prvi pravilnik bolnišnične knjižnice je začel veljati leta 1951, objavljen je bil kot priloga k *Navodilu št. 105 Ministra za zdravje*. Kot je zapisano v tem *Navodilu*: „bolniki, z izjemo nalezljivo bolnih, imajo pravico udeležbe pri branjih gradiv ter pri poslušanjih radijskih oddaj ter udeležbe na kinopredstavah z dovoljenjem lečečega zdravnika”.

Leta 1956 se je v zvezi z bolnišničnim knjižničarstvom prvič javno oglasila Danuta Gostyńska, soustanoviteljica poljske biblioterapije, v letu 1968 pa je izšla knjiga Wanda Kozakiewicz *Bralne aktivnosti bolnikov*. V sedemdesetih letih dvajsetega stoletja je

¹⁰ Wanda Kozakiewicz, Bożena Brzózka, *Bolnišnična knjižnica za pacienta.. Svetovalni vodič*, Varšava 1984, s. 14.

Franciszek Czajkowski pri Mestni knjižnici v Torunju ustanovil Medodološko-informativni center za bralne aktivnosti bolnih in nepolnosposobnih. Velik prispevek pri spodbujanju biblioterapije je dalo tudi Združenje poljskih knjižničarjev.

Literatura

Elżbieta B. Zybert, *Dejavnost javnih knjižnic v korist posebnih kategorij uporabnikov, v: Otok z razvojno motnjo v knjižnici*, Varšava 1996.

Emilia Białkowska, *Šolska knjižnica. Vodič za knjižničarja*. Varšava 1977.

Elżbieta B. Zybert, *Knjižnice v kazenskih zavodih. Oris problematike*, Varšava 1991.

Irena Borecka, *Biblioterapija – nova šansa knjige*, Olsztyn 1992.

Wanda Kozakiewicz, Bożena Brzózka, *Bolnišnična knjižnica za pacienca.. Svetovalni vodič*, Varšava 1984.

Irena Borecka, *Biblioterapija v šoli. Svetovalni vodič za knjižničarje*, Legnica 1998.

Tłumacz na język słoweński: Anton Bregar

SUMMARY

Acquainting the Slovenian reader with the model of popularising the bibliotherapy in some types of libraries in Poland.